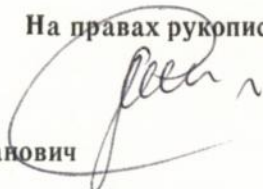

На правах рукопису

ТЕРЕЩЕНКО Володимир Іванович

**СИСТЕМА ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ
СЕРЕД ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ
ЗАСОБАМИ ГУМАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ**

Спеціальність 13.00.01 — «Теорія та історія педагогіки»

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
ОРЖЕХОВСЬКА Валентина Михайлівна

Офіційні опоненти: - Член-кореспондент АПН України, доктор
психологічних наук, професор
БЕХ Іван Дмитрович

- Кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник
ПИЛИПЕНКО Олександр Іванович

Провідна установа - Харківський державний педагогічний
університет ім.Г.С.Сковороди

Захист відбудеться "23" грудня 1997 р. о 14 год. на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інституті
педагогіки АПН України за адресою: 252001, м.Київ-1, вул.Трьох-
святительська, 8.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій частині Інституту
педагогіки АПН України.

Автореферат розіслано "22" квітня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

Легкий М.П.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00753550 (P)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Актуальність дослідження

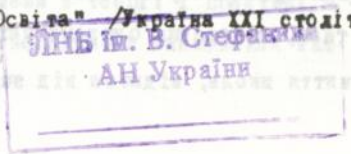
Розробка нових підходів до профілактики девіантної поведінки неповнолітніх зумовлена соціальним замовленням суспільства, яке пов'язане передусім із докорінною перебудовою соціально-економічного і політичного розвитку країни, загостренням криміногенної обстановки в суспільстві, необхідністю перебудови роботи сучасної школи у напрямку її демократизації і гуманізації.

Проблеми сучасної загальноосвітньої школи загострюються через зовнішні труднощі у вихованні дітей і підлітків, збільшення асоціальних проявів у поведінці, правопорушень і злочинів. Кожен четвертий злочин стається неповнолітніми.

Державною програмою "Освіта" /Україна XXI століття/¹ роботу з профілактики правопорушень серед неповнолітніх визнано пріоритетним напрямком виховної діяльності в оновленому суспільстві.

У дослідженнях авторів близького і далекого зарубіжжя спостерігається багатоаспектне вивчення проблеми профілактики девіантної поведінки неповнолітніх, зокрема вивчення соціально-педагогічних причин виникнення відхилень у поведінці учнів /Ю.В.Гербеєв, Б.Г.Костяшкін, І.С.Нельський, О.Й.Островський/; дослідження правових аспектів проблеми /Г.П.Давидов, В.Д.Єрмаков, В.М.Кудряцев, Г.М.Міньковський та ін./; виявлення психологічної специфіки правопорушень неповнолітніх /М.А.Алемаскін, Л.М.Зюбін, Л.С.Славіна, Д.І.Фельдштейн та ін./; пошуки шляхів і засобів попередження правопорушень учнів /В.Г.Баженов, А.С.Белкін, О.І.Кочетов, Н.А.Коваль,

¹ Державна національна програма "Освіта" /Україна XXI століття/. - Київ: Радуга, 1994. - 64 с.

А.Ф.Нікітін, А.Ю.Тарах та ін./.

Серед українських дослідників профілактикою відхилень у поведінці учнів займалися О.І.Ємець, Н.В.Касярум, Г.В.Кашкар'ов, Н.В.Квітковська, В.М.Оржеховська, Є.І.Петухов, О.І.Пилипенко, О.П.Северов, А.О.Татенко, Д.О.Янченко та ін.

Цілком очевидно, що необхідність дослідження проблеми профілактики правопорушень неповнолітніх у сучасній школі об'єктивно впливає з особливостей і суперечностей, які мають місце в навчально-виховному процесі: між необхідністю виховання учнів, як особистостей, спрямованого на їхній захист і допомогу і недостатньою розробленістю педагогічних методик у напрямку їх гуманізації, які б враховували особливості навчально-виховного процесу в сучасний період: між динамікою розвитку особистості учня, його гуманних якостей і консерватизмом змісту, традиційних форм і методів виховного впливу на учнів. Ці суперечності зумовлюють проблему: як теоретично обґрунтувати і практично удосконалити виховний процес, який дав би можливість якомога більше скоротити антигромадські прояви у поведінці неповнолітніх.

Аналіз стану і причин правопорушень показав, що одним з найсуттєвіших факторів ризику є прорахунки сімейного та шкільного виховання ще на ранньому етапі розвитку дитини, нехтування можливостями ранньої профілактики, неврахування індивідуальних особливостей дитини, пошуки шляхів удосконалення пізнавальних інтересів неповнолітніх.

З урахуванням важливості радикальних змін у всіх сферах життя незалежної України, її національного відродження, постає необхідність пошуку принципово нових підходів до роботи з важковиховуваними учнями на засадах гуманізму, допомоги і захисту дитини, створення системи виховання на основі гуманізації усього життя школи, відмови від застарілих педагогічних стереотипів.

Актуальність цієї проблеми і недостатність теоретичної і практичної розробленості її обумовили вибір теми дисертаційного дослідження: "Система профілактики правопорушень дітей й підлітків на основі гуманізації сучасної школи", визначення об'єкта і предмета, постановки мети і завдань наукового пошуку.

Об'єкт дослідження - гуманізація навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі.

Предмет дослідження - педагогічні умови ефективного функціонування системи профілактичної роботи, зміст, форми і методи виховно-попереджувальної діяльності на основі гуманізації сучасної школи.

Мета дослідження - розробити і впровадити систему профілактики правопорушень серед школярів, виявити і науково обґрунтувати тенденції гуманістичної спрямованості навчально-виховної роботи з виховуваними учнями.

Виходячи з мети дослідження, сформульована гіпотеза. Правопорушення неповнолітніх обумовлені конкретними соціально-педагогічними причинами і умовами. Попередити і подолати відхилення в поведінці учнів можливо в процесі цілеспрямованої системи профілактичної роботи, основу якої складають рання діагностика правопорушень з урахуванням психологічних особливостей школярів, організація активної інтелектуально-пізнавальної діяльності в класах педагогічної підтримки як засобу гуманізації навчально-виховного процесу, подолання втрати інтересу до знань, стійких навичок гуманної поведінки, гуманістичний стиль педагогічного керівництва з вибором оптимальних шляхів спільної діяльності учнів та вчителів у нових формах самоврядування і шкільних об'єднань; функціонування психолого-педагогічного консилиуму з метов захисту інтересів школярів.

Досягнення висунутої гіпотези вимагає вирішення таких завдань:

1. Визначити стан досліджуваної проблеми в теорії і практиці.
2. Дослідити соціально-педагогічні передумови виникнення важ-

ковиховуваності школярів.

3. Розробити організаційно-педагогічну модель системи профілактики правопорушень учнів на основі гуманізації навчально-виховного процесу та дослідно-експериментальним шляхом перевірити її ефективність.

4. Підготувати методичні рекомендації педагогічним працівникам з профілактики правопорушень дітей і підлітків.

Методологічною основою даного дослідження є філософія гуманізму і загальнолюдської моралі; праці вітчизняних і зарубіжних вчених про основні закономірності і механізми становлення особистості на принципах гуманізму, демократії і загальнолюдських цінностей з провідною роллю у цьому процесі індивіда як активного суб'єкта.

Дослідження здійснювалось впродовж трьох етапів з 1980 по 1995 рік. Крім того у дослідженні використаний практичний досвід дисертанта як вчителя, директора школи та голови комісії з освіти виконкому Рад народних депутатів.

На першому етапі /1980-1984рр./ були обгрунтовані теоретико-методологічні підходи до вирішення проблеми профілактики правопорушень дітей і підлітків, проведені дослідження констатуючого і дослідно-пошукового характеру, виявлені фактичний стан профілактичної роботи та криміногенна обстановка. Обгрунтовувались результати, одержані при статистичній обробці матеріалів суб'єктів профілактики, проведений відбір основної бази дослідження, розроблена методика формулюючого експерименту.

На другому етапі /1985-1990 рр./ здійснювалась дослідно-експериментальна перевірка гіпотези дослідження. На основі діагностичних матеріалів апробована методика організації системи профілактичної роботи в школі. У процесі роботи уточнювались положення гіпотези дослідження, проведені контрольні зрізи, узагаль-

нені і проаналізовані дослідницькі матеріали.

На третьому етапі /1992 - 1995 рр./ була здійснена повна обробка одержаних в процесі дослідження матеріалів, оформлено дисертаційне дослідження. Паралельно розроблялись і впроваджувались у практику роботи шкіл методичні рекомендації.

У ході дослідження застосовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження:

а/ теоретичного пошуку: аналіз філософської психолого-педагогічної, правової літератури; теоретичного моделювання; системного аналізу;

б/ емпіричного характеру: діагностичні /анкетування, опитування, інтерв'ю, бесіди/; соціометричні; прогностичні /експертні оцінки, узагальнення, незалежні характеристики, педагогічний консиліум тощо/; експериментальні /діагностичний, констатувальний, формульний експерименти/; хронометрування; аналіз продуктів діяльності і масового педагогічного досвіду.

Основною науково-дослідницькою базой були 4 загальноосвітні школи Орджонікідзевського району м.Харкова, 2 спеціальні школи і 1 школа-інтернат.

Всього на різних етапах дослідження експериментальною базою було охоплено 1500 учнів шкіл, 12 керівників шкіл, позашкільних установ, 8 служб у справах неповнолітніх, 58 класних керівників і вчителів початкових класів, 30 працівників правоохоронних органів.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в обґрунтуванні і експериментальній перевірці шляхів і умов підвищення ефективності профілактичної роботи на основі гуманізації навчально-виховного процесу; у визначенні системи форм і методів виховного впливу, педагогічних умов формування гуманної поведінки важковиховуваних школярів.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати використовувались керівниками освіти, працівниками правоохоронних органів, СПТУ, позашкільних установ, за місцем проживання, відображені в лекціях з методики виховної роботи з важкими підлітками в педагогічному інституті, в роботі постійних комісій по народній освіті і вихованню в місцевих Радах.

Вірогідність і обґрунтованість дослідження забезпечувалась опорою на наукову методологію; репрезентативністю обсягу вибірки; багаторазовою і всебічною перевіркою основних теоретичних висновків і методичних рекомендацій; взаємодоповненістю різноманітних методик; ефективністю науково-дослідної роботи і впровадженні її результатів у масову педагогічну практику.

На захист виносяться:

- сукупність умов функціонування системи профілактики правопорушень дітей і підлітків на основі гуманізації сучасної школи;
- комплекс педагогічних заходів, які забезпечують своєчасність і цілеспрямованість профілактичної діяльності;

Апробація і впровадження результатів дослідження залежно від їх змісту і мети здійснювалась у різних формах.

Протягом 1988-1996 р.р. брав участь у наукових звітних конференціях інституту педагогіки АПН України, Всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях у м. Кам'янець-Подільському /1988/; Рівному /1989/; Кривому Розі /1991/; Кременчуці /1987/; Дніпропетровську, Харкові /1994/; Суми /1986/; у статтях, виступах, доповідях, методичних рекомендаціях.

Основний зміст дослідження відображено в публікаціях.

Структура дисертації. Дослідження складається з вступу, двох розділів, висновків, таблиць, малюнків, списку основної використаної літератури, додатків.

Основний зміст і висновки дослідження

У вступі обгрунтовується актуальність теми, визначені мета, об'єкт, предмет, гіпотеза, завдання і методи дослідження, його новизна, теоретична і практична значущість, сформульовані положення, які виносяться на захист.

У першому розділі - "Гуманістичне спрямування профілактики правопорушень дітей і підлітків як педагогічна проблема" визначаються і аналізуються соціальні, психолого-педагогічні причини і фактори девіантної поведінки неповнолітніх. Ними визначені кризові явища в економіці при сучасному ринковому розвитку, зростаюча активність ділків тіньової економіки, соціальне розшарування суспільства, тенденції до дегуманізації, сімейне неблагополуччя, зменшення ролі сім'ї у вихованні дітей. В ряді педагогічних факторів виділяються такі як послаблення впливу школи на процес профілактики девіантної поведінки дітей і підлітків, відсутність цілеспрямованої роботи з важкими підлітками; соціальна незахищеність підлітків, які мають відхилення в поведінці; поглиблення взаємодії біологічних та соціальних факторів як передумови втрати інтересу учнів до знань та становлення на шлях протиправної поведінки.

Корекція ситуації підвищеного ризику, подолання соціальної дезадаптації неповнолітніх розглядається лише в єдності з проблемою профілактики правопорушень важковиховуваних учнів, гуманізації навчально-виховного процесу.

Профілактика правопорушень дітей і підлітків в роботі визначається як комплекс цілеспрямованих колективних і індивідуальних впливів на свідомість, почуття і волю учнів з метою вироблення імунітету до негативних впливів оточуючого середовища, попередження асоціальної спрямованості неповнолітніх, їхньої антигромадської поведінки і перебудови ставлення учнів до оточуючої дійсності в

процесі перевиховання. Профілактична робота пов'язується з формуванням гуманної поведінки важковиховуваних учнів.

Під важковиховуваними маються на увазі учні, у яких під впливом несприятливих для їх розвитку соціально-педагогічних факторів відбувається порушення моральних ставлень до навчання і норм поведінки.

Важким фактором девіантної поведінки неповнолітніх є втрата ними інтересу до знань. За даними дослідження 92% підлітків-правопорушників на час скоєння протиправних дій не відвідували школи, 45% взагалі не вчилися. Динаміка втрати в учнів інтересу до знань /I-II класи - 5%; III-IV класи - 10%; 5-6 класи - 31%; VII-VIII класи - 20% / перекожливо доводить погіршення ситуації на межі переходу від початкової до середньої школи.

Українські дослідники, вчені і практики, починаючи з кінця XIX і до 30-х років нинішнього століття приділяли велику увагу вихованню важких дітей, безпритульних і бездоглядних, створювали дитячі будинки, притулки, трудові колонії. Загальновідома трудова колонія А.С.Макаренка і зараз може бути взірцем для створення програми виховної роботи школи, сім'ї, громадськості з важкими дітьми і підлітками.

Гуманістичним орієнтиром в роботі з важковиховуваними школярами стала для нас система В.О.Сухомлинського, в основі якої лежить принцип гуманізму розвитку творчих сил дитини, залучення її до активного процесу діяльності /інтелектуальної, трудової, моральної, естетичної, фізичної тощо/.

У процесі дослідження було встановлено, що гуманістичне виховання - це інтегроване поняття, яке виражає особливу форму виховної роботи, в рамках якої створюються умови для внутрішньої цілісності і відносної самостійності усіх суб'єктів профілактич-

ної роботи - учителів, батьків, учнів, - що дає можливість соціально захистити дитину і допомогти їй активно проявити себе в оточуючому світі шляхом розкриття своїх нахилів і здібностей у відповідності з індивідуальними і суспільними потребами.

Розроблена і представлена в дисертації модель системи профілактичної роботи на основі гуманістичного виховання передбачає передусім диференційований підхід до учнів з урахуванням їх індивідуальних особливостей. Алгоритм такого підходу включає характеристику відхилень у поведінці школярів, аналіз причин їх виникнення і розробку шляхів виховної корекції. Структурно-функціональна характеристика системи профілактики правопорушень дітей і підлітків включає заходи по визначенню мети, завдань, змісту роботи, структури, форм, методів і організації роботи, науково-методичного забезпечення процесу попередження і подолання протиправної поведінки учнів. Функціональна спрямованість профілактичної роботи визначена її діагностико-прогностичною, організаційно-діяльнісною та координаційною сутністю.

Цілісний системно-структурний підхід до виховно-профілактичної діяльності має значне практичне значення, оскільки озброє педагогів якраз комплексним, а не лише функціональним аналізом реального процесу і допомагає розробити єдину систему заходів в корекції відхилень у поведінці важковиховуваних школярів.

Кінцевою метою профілактичної роботи у нашому дослідженні є формування гуманної поведінки учнів, зокрема таких якостей особистості як дисциплінованість, гуманність, непримиренність до зла, жорстокості, доброзичливість, людяність, милосердя, працелюбство, непримиренність до тунеядства, співчутливість, співпереживання, чуйність, доброта, благородство, турботливість, безкорисливість, ввічливість, мужність, чесність, сердечність, делі-

катність, правдивість, відвертість, увага до людей, коректність, тактовність, скромність.

У другому розділі "Шляхи удосконалення системи профілактики правопорушень дітей і підлітків на основі гуманізації сучасної школи" розглядаються питання про форми і методи виховно-профілактичної діяльності.

У молодших класах дослідження спрямовувалось на досягнення спадкоємності у роботі дитячого садка і початкової школи, створення передусім сприятливої психолого-педагогічної атмосфери; проведення ранньої діагностики і педагогічної корекції відхилень у поведінці; всебічне вивчення індивідуальних особливостей учнів; виявлення дітей з відхиленнями у розвитку і поведінці; спостереження і рекомендації психолога; спеціальна підготовка батьків.

У 5-8 класах робота спрямовувалась на пізнавально-інтелектуальну діяльність учнів. Це зумовлювалось, передусім тим, що на межі переходу від початкової школи учні катастрофічно втрачають інтерес до навчання /у 4-5 класах - 50%; у 6-х класах - 30 % і у 7-х класах - 15%/. Причиною цього є важке засвоєння матеріалу /34% /, напружені і конфліктні стосунки з вчителями /50%/, загострення стосунків з батьками /35%/. У підлітків у цей період розвивається почуття неповноцінності, невпевненості, звідси - нерідко агресивність, протиправні дії. 65 % підлітків за їх свідченням потребують уваги, довіри і допомоги вчителів. Тому педагогічна стратегія і тактика у цій групі класів будується на основі комплексу взаємопов'язаних засобів виховного впливу на учнів.

Одним з ефективних засобів було застосування психолого-педагогічного консиліуму з його діагностичною, проєктивною та реабілітаційною функціями. Діагностична функція передбачала визначення причин відхилень у поведінці, динаміку змін у поведінці, якос-

тих особистості школяра, стані його здоров'я і розвитку; аналіз емоційного клімату сім'ї; визначення соціального статусу учня в шкільному колективі і його ставлення до цього колективу, до праці, громадських обов'язків; спрямованість інтересів; особливості спілкування поза школою; рівень самооцінки та загальний рівень вихованості тощо.

Роль педагогічного консилиуму виявилась досить значною, особливо у визначенні домінант вчинку. Адже причиною може бути і педагогічна занедбаність, і миттєва реакція на конфліктну ситуацію, і затримка розумового чи психічного розвитку, і нейропсихологічні порушення, і т.ін. Особливо обережно педагоги підходили до висновків щодо дітей з нейропсихологічними порушеннями, запрошуючи для остаточного рішення лікаря-дефектолога, психоневролога тощо. Проективна функція консилиуму полягала в тому, що його члени пропонували радикальні заходи щодо захисту інтересів дитини, яка потрапила у несприятливі сімейні, навчально-виховні умови, у складну конфліктну ситуацію. Проективна функція консилиуму передбачала вироблення індивідуальної програми впливу на основі колективного обговорення. Педагогічні рекомендації давались класному керівникові, батькам, вчителям-предметникам, шкільному лікарю, учнівським органам самоврядування, шкільній раді, батьківському комітету, інспектору у справах неповнолітніх.

Шляхи вирішення індивідуального підходу в профілактиці девіантної поведінки дітей і підлітків полягали у побудові індивідуальної програми щодо покращення поведінки, яка включала ефективні засоби виховного впливу: залучення школяра до активної діяльності за інтересами /спортивною, трудовою, технічною, музичною тощо/; організацію допомоги в навчанні з боку старшокласників-консультантів; індивідуальну роботу вчителя в позаурочний час

/допускається за згодою батьків ренетиторство/; рейд батьківського комітету школи, класу з метою перевірки проведення учнем дозвілля, самопідготовки, положення в сім'ї.

Психологічні засоби впливу на емоційно-вольову сферу учня, створення ситуації успіху на уроці з найважчих для учня предметів; покращення умов сімейного виховання, вплив на батьків, які ведуть аморальний спосіб життя, притягнення їх до адміністративної відповідальності, контроль за такими сім'ями через батьківський комітет; щотижневе запрошення батьків до школи для підведення підсумків навчання і поведінки учня; допомогу дитині у лікуванні, якщо на це є потреба; створення разом з дитиною програми самовиховання, "плану життя" на найближчі 2-3 тижні; орієнтація на вчинок, задуманий дитиною самостійно.

Ефективною формою профілактики відхилень у поведінці учнів стали класи для слабопідготовлених учнів. Ці класи називають по-різному: класи вирівнювання, класи педагогічної підтримки, класи індивідуалізованого навчання, але сутність одна - створення необхідних умов для гуманізації навчально-виховного процесу, здійснення його індивідуалізації, врахування психологічних особливостей учнів, підвищення інтенсивності навчання, ліквідація неуспішності учнів, запобігання відсіву зі школи. Такі класи формуються з 5-го класу. Першочергове їх завдання - ліквідувати прогалини в знаннях за курс початкової школи, вселити кожному учню віру в свої сили, надати можливість для самовираження. У цих класах працюють найдосвідченіші вчителі. Для забезпечення індивідуалізації навчання була вироблена спеціальна структура уроків, їх темп, які відповідали навчальним здатностям і здібностям учнів, особливостям їх уваги, пам'яті. Це сприяло формуванню навичок самостійного набуття знань, розвитку інтелекту, волі.

Навчання за індивідуальними картками дало можливість засвоєння матеріалу кожним учнем, посилило інтерес до навчання. Різко скоротились прогули, бродяжничество. Успіх у навчанні сприяв пробудженню в учнів власної гідності, віри в свої сили. Атмосфера душевної рівноваги, спокою, небайдужого ставлення вчителя до учня сприяли зацікавленості учня в набутті знань.

Методика індивідуального навчання у класах педагогічної підтримки сприяла покращенню загальної дисципліни в школі і підвищенню успішності. Після періоду реабілітації учні поступово переходять у свої "рідні" класи, успішно подолавши почуття безсилля, дискомфорту, невдоволеності собою.

Стержнем виховного процесу у старших класах стали пошуки оптимальних шляхів спільної діяльності вчителів і учнів як суб'єктів гуманістичного виховання і розвитку особистості, встановлення сприятливого етичного клімату між вчителями і учнями у напрямку надання останнім самостійності у вирішенні найбільш суттєвих питань життя шкільного колективу, організація на нових засадах учнівського самоврядування.

Шкільне самоврядування стало значним фактором педагогічно доцільної організації життя шкільного колективу, розвитку соціальної активності учнів, формування в них почуття власної гідності, можливості виявити себе в соціально значимих справах. У його структурі постійно діючі комісії і центри, спрямовані на всебічний розвиток учнів, залучення переважної їх більшості до різноманітної корисної, суспільно значимої діяльності, трудових справ, роботи у загальношкільному кооперативі, організації дозвілля, спорту, ведення здорового способу життя, підтримка необхідних зв'язків з установами, які допомагають в організації навчально-виховного процесу школи.

У структурі самоврядування були напрямки, які вкрай необхідні в системі гуманізації навчально-виховного процесу. Це комісія соціального захисту, яка поділяється на 2 секції: рада справедливих та група соціологічних досліджень. Комісія регулює конфліктні ситуації в школі, допомагає створенню позитивного емоційного мікроклімату. Практика довела, що учні у більшості випадків глибше і справедливіше вирішують конфлікт між учнями, учнями і вчителями. Створенню комфортної обстановки в школі багато в чому завдячуються соціологічній службі, члени якої - старшокласники спільно з шкільним психологом, аналізують, регулюють і корегують відносини у шкільному колективі на рівень учень - учень, батьки - вчитель, вчитель - адміністрація тощо.

Важливу роль в експерименті відіграла трудова діяльність, яка в такий спосіб частинною учнівського самоврядування. Шкільний кооператив став засобом трудового виховання учнів, школою підготовки до підприємницької діяльності, засобом інтелектуального, фізичного, морального розвитку учнів, збереження і підтримки авторитету чесної праці як основного шляху в досягненні життєвого успіху. Шкільний кооператив дав можливість залучити переважну частину важких підлітків до цікавої роботи в позаурочний час, оволодіти їм певною спеціальністю.

Учніське самоврядування дало можливість досягти емоційно-комфортної обстановки в школі і в класах, висобити свій кодекс поведінки, заснований на справедливості та гуманізації стосунків усіх членів шкільного колективу, узгодженості дій педагогів та учнів; високий ступінь зайнятості учнів різноманітними справами за інтересами.

Усі структурні підрозділи самоврядування консультують вчителі-предметники, які спільно з учнями прагнуть до оновлення вихов-

ної роботи на нових сучасних засадах, згуртування колективу, пошуку оптимальних шляхів сумлінного навчання та участі у суспільній діяльності, прогнозування і корекції самореалізації особистості організації допомоги у навчанні:

Винайдені і реалізовані нові форми, методи і підходи в роботі з дітьми на гуманістичних засадах, дали можливість в експериментальних колективах підвищити якість знань, рівень вихованості учнів, сприяли розвитку особистості, зробили процес навчання більш людським, в якому головна фігура є учень, зацікавлений у набутті знань. Доступність знань стала найважливішою психологічною умовою гуманізації навчально-виховного процесу. Значно зменшилась кількість учнів, залишених на повторний курс, що раніше спричинило не виправданий відсів зі школи, бродяжництво, прегули і, нарешті, скоєння правопорушень. За останні три роки в школі і поза нею не було грубих правопорушень, кожен учень не стоїть на обліку в інспекції у справах неповнолітніх.

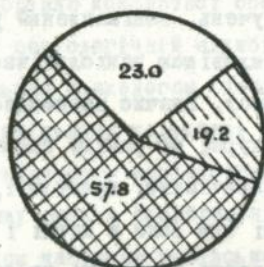
Так, високий рівень гуманної поведінки у важковиховуваних учнів /I група/ спостерігається у 37,2%, середній /II гр./ - 58,4% і низький /III група/ показали 4,4%. У школярів контрольних колективів аналогічні показники склали відповідно 31,0%; 58,8%; 10,2%. У ході індивідуальних бесід, анкетування, опитування колишніх випускників експериментальних колективів м.Харкова більшість з опитаних батьків учнів /73%/, відмітили позитивний вплив гуманістичного виховання в школі. За свідченням батьків в учнів значно підвищилась дисципліна особистої поведінки. Вони навчилися корегувати свою поведінку, проявляти турботу і милосердя, вести здоровий спосіб життя; стали непримиреними до прояву корстожості, зла, насилья; намагались діяти у відповідності з законом і совістю.

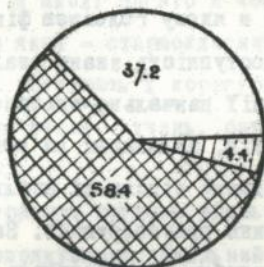
Діаграма змін рівнів гуманної поведінки важковиховуваних підлітків

Експериментальні колективи

Початок експерименту:
(в % %)

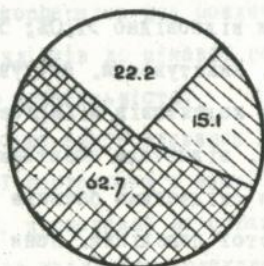

Кінець експерименту:
(в % %)

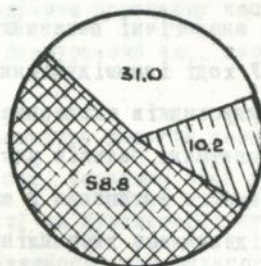

Контрольні колективи

Початок експерименту:
(в % %)

Кінець експерименту:
(в % %)

Умовні позначки:

- – високий рівень гуманної поведінки;
- – середній рівень гуманної поведінки;
- – низький рівень гуманної поведінки.

Дослідно-експериментальна робота засвідчила, що створена в школі система виховної роботи ґрунтується на гуманістичних засадах, працює в оптимальному режимі. Посилюються інтегральні процеси, які проникають у навчальну діяльність, органічно пов'язуючи її з вихованням. Колектив школи виступає як єдине ціле у співдружності дітей і дорослих. В результаті спільної діяльності переважає педагогіка стосунків, а не заходів, успішно відбувається процес педагогізації учнівського колективу, коли учні беруть на себе роль вихователів і помічників учителів.

У свою чергу у педагогів виникає нове педагогічне мислення яке ґрунтується на реалізації професійних можливостей, глибокому самоаналізі і постійній творчості. Зростає інтерес до науки, посилюються зв'язки з педагогами-вченими, формується новий тип вчителя - дослідника й експериментатора.

Отже як показали результати дослідження педагогічними умовами ефективного функціонування системи профілактики є:

1. Врахування особливостей школи і її мікрорайону, типових для них педагогічних сил, психологічної різноманітності суб'єктів профілактики, особистими якостями і їх розстановки. Ефективність спільної профілактичної діяльності визначається не кількістю учасників цієї діяльності, каналами комунікацій між ними, а якістю взаємодії, соціально-психологічними властивостями взаєностосунків готовденості учасників до профілактичної роботи, їх мотивацію і бажанням займатися вирішенням профілактичних завдань.

2. Правильний вибір першочергових напрямків і завдань профілактичної роботи у відповідний період; визначення наступності і послідовності вирішення завдань; вибір оптимальних форм і методів профілактичної роботи.

3. Належний розвиток кожної з частин системи виховної роботи, що забезпечить формування гуманної поведінки важковиховуваних учнів і створення механізму оптимального управління профілактикою.

4. Систематичне підвищення рівня кваліфікації, діловистості компетентності і відповідальності вчителів, батьків і учнів як суб'єктів гуманістичного виховання за стан виховної діяльності, за морально-психологічний клімат у колективі. Система профілактики є найбільш складним процесом у діяльності школи, вона передбачає досконалу професійну підготовку педагогічних кадрів.

5. Узгоджена діяльність усіх суб'єктів профілактичної роботи дає можливість приймати науково обгрунтовані рішення з організації попередження та подолання правопорушень, здійснювати комплексне планування, координувати діяльність усіх суб'єктів системи профілактики.

Виховно-профілактична система під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів розвивається і вдосконалюється. Загальним критерієм такого розвитку виступає досягнення поставленої профілактичної мети. Сприяють цьому такі фактори: підвищення організаційного рівня профілактичної роботи, усунення формалізму навчально-виховного процесу, побудова його на гуманістичній основі; подолання розпоршеності методичного забезпечення, розширення співробітництва і взаємної інформованості між різними суб'єктами профілактики, усвідомлення ними необхідності і загальне визнання переваги попередження негативних явищ; підготовка педагогічних працівників та шкільного активу до профілактичної роботи з різними віковими групами неповнолітніх; створення належної матеріальної бази.

Результати дослідження засвідчують, що система гуманістичного

виховання на основі педагогічної діагностики та здійснення ряду корекційних заходів у напрямку становлення і розвитку у вихованців гуманної поведінки має значні резерви для поліпшення цього навчально-виховного процесу. Вона активізує пізнавальну діяльність, сприяє розвитку позитивних моральних якостей, відволікання важковиховуваних підлітків від протиправних вчинків, позитивно впливає на ділові установки і внутрішню спільність педагогів і учнів, сприяє вибору оптимальних шляхів їх діяльності як суб'єктів гуманістичного виховання.

Профілактика правопорушень дітей і підлітків, як важлива соціально-педагогічна проблема, вимагає чіткої організації інтелектуально-пізнавальної діяльності, ранньої діагностики і педагогічної корекції, особливого індивідуального підходу з опором на позитивні якості, уважного і доброзичливого ставлення, олюднення, гуманізації середовища, включення неповнолітніх в різноманітну діяльність.

6. Ефективність цілеспрямованих корекційно-виховних впливів на особистість учня значною мірою залежить від інтенсифікації технології усього навчально-виховного процесу.

Пропонована нами система профілактики є ефективною, оскільки дає позитивні стійкі результати у вихованні дітей і підлітків, схильних до негативних проявів у поведінці і мета профілактичного впливу системи відповідає одержаним результатам.

Врахування диференційованого підходу до профілактичної роботи, побудова чіткої структури системи, взаємодія усіх суб'єктів профілактичної роботи дали можливість перевірити наукову гіпотезу і переконатися в доцільності положень, на яких гіпотеза базувалась. Дане дослідження не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів цієї складної і багатогранної проблеми. Є нагальна потреба в об'єднанні зусиль спеціалістів різних галу-

зей науки для комплексного розгляду і вирішення проблем профілактичної роботи.

Основний зміст дисертації відображено в таких роботах:

1. Соціальне середовище і деякі гуманістичні корективи в роботі з важковиховуваними учнями // Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: Зб. наукових статей. - Київ: Міністерство народної освіти УРСР, НДІ педагогіки УРСР, 1990. - С.10 - 20.
2. Людність і гуманізм - основа формування особистості. - Початкова школа, № 9, 1990. - С.19-22.
3. Спільна діяльність вчителів та учнів як суб'єктів гуманістичного виховання у сучасній школі // Соціально-педагогічна роль класного керівника в умовах гуманізації загальноосвітньої школи: збірник науково-методичних статей. - Київ: НДІ педагогіки України. - 1992. - С.49-57.
4. Профілактика правопорушень серед дітей і підлітків на основі гуманізації сучасної школи // Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: зб. науково-методичних статей. - Київ: Інститут педагогіки АПН України, Український НДІ проблем молоді. - 1994. - С.41-45.
5. Гуманістичні засади робіт з слабовстигачими учнями // Гуманізація навчально-виховного процесу як засіб попередження правопорушень серед учнівської та студентської молоді: Матеріали науково-практичної конференції. - Київ: Міністерство освіти. - 1994. С. 192-196.

В темі дослідження автором підготовлено 5 робіт загальним обсягом 35 друк. аркушів.

Tereshenko V. I. " The system of prevention of law infringement of children and under-age pupils by humanisation of modern school"

The Institute of Pedagogy of the Ukrainian Academy of Pedagogical Sciences, Kiev, 1997.

Low infringement of children and under-age pupils determines by the aggravation of the social, psicologic-pedagogical factors. Prevention of this fact demands the rebuilding of school activity, humanization of all the teaching-educational process. The main directions of this work are the early prevention of the deviations of children's behaviour; the purposeful intellectual-cognitive activity of the under-age pupils, in the forms of pedagogical support; the social defence of the under-age pupils in the different forms of selfruling and in the sphere of labour. It gives an opportunity of forming humane behaviour of children and under-age pupils.

System, hard bringing, prevention, humanistic behaviour, social defence, selfruling.

Терещенко В.И. Система профилактики правонарушений детей и подростков средствами гуманизации современной школы.

Институт педагогики АПН Украины, г.Киев, 1997

Правонарушения детей и подростков детерминируется обострением социальных, психолого-педагогических факторов. Профилактика этого явления требует перестройки работы школы, гуманизации всего учебно-воспитательного процесса. Главные направления этой работы - ранняя профилактика отклонений в поведении учащихся; целенаправленная интеллектуально-познавательная деятельность подростков в классах педагогической поддержки; социальная защита несовершеннолетних в различных формах самоуправления и сфере труда. Это дает возможность формирования гуманного поведения детей и подростков.

Система, важковиховуваність, профілактика, гуманна поведінка, соціальний захист, самоврядування.

Терещенко

Володимир Іванович

**СИСТЕМА ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД
ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ГУМАНІЗАЦІЇ
СУЧАСНОЇ ШКОЛИ**

13.00.01 - Теорія та історія педагогіки

Автореферат

Підписано до друку 10.04.99р. Друк. арк. 1,5.
Обл.-вид. арк. 3,0. Формат паперу 60x84/16. Тир. 100.
Безкоштовно

Зам. 12/86-97

310043, м. Харків, пл. Свободи, 6

Друкарня ХВУ

435928

Ab 37.653

AB 37.653